

Teachers' Perceptions About the Usage of Legends in Social Studies Education

Ersin TOPÇU*, Selahattin KAYMAKCI**

Received date: 01.03.2018

Accepted date: 26.03.2018

Abstract

Legends which are defined as "a story of the lives and extraordinary behaviors of religious elders, or famous and historical people " are quite rich treasures that can be used in social studies education. Legends are used in social studies education due to their characteristics such as shedding light on unknown periods of history, gaining universal/national moral values and behaviors that humanity needs today, and introducing model human types. In this context, the aim of this study is to elicit social studies teachers' usage situation of legends in their courses. This study used phenomenology, one of the methods of qualitative methodology. Participants of the study constituted 20 social studies teachers working in 9 secondary schools in Kastamonu, Istanbul and Manisa provinces in the spring semester of 2017-2018 academic year. In the study, a standardized open-ended interview form was used as data collection tool and the obtained data were subjected to a content analysis. According to the results, most of the participants used legends in their courses, but they also said that legends are not adequately included in social studies curricula and textbooks.

Keywords: Social studies, social studies teacher, legend, literature.

* Kastamonu University, Faculty of Education, Social Studies Education Department, Kastamonu, Turkey; ertopcu@gmail.com

** Kastamonu University, Faculty of Education, Social Studies Education Department, Kastamonu, Turkey; selahattinkaymakci@gmail.com

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Menkıbelerin Kullanılma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri

Doi numarası: 10.17556/erziefd.400021

Ersin TOPÇU *, Selahattin KAYMAKCI**

Geliş tarihi: 01.03.2018

Kabul tarihi: 26.03.2018

Öz

Dili güzel ve etkili kullanma sanatı olarak da adlandırılan edebiyat, nazım ve nesir temelinde çok farklı türlere ayrılır. Bunlardan birisi de nesir türünde yazılan menkıbelerdir. “Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâyeler” olarak da tanımlanan menkıbeler, içerikleri itibarıyla sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak oldukça zengin hazinelerdir. Tarihin pek fazla bilinmeyen dönemlerine ışık tutması, günümüzde insanlığın ihtiyaç duyduğu evrensel/millî ahlaki değer ve davranışları öğrencilere kazandırması ve örnek insan tipleri ortaya koyması gibi özellikleri nedeniyle sosyal bilgiler öğretiminde menkıbelerden yararlanılmaktadır. İlgili literatür tarandığında sosyal bilgiler öğretiminde menkıbelerin kullanımına ilişkin çalışmalarda nicelik ve nitelik açısından birtakım sınırlılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin menkıbelerden yararlanma durumunu ortaya koymaktır. Araştırmada nitel metodoloji kapsamında fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında Kastamonu, İstanbul ve Manisa il merkezindeki 9 ortaokulda görev yapan toplam 20 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi aracılığıyla çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda; katılımcıların çoğunluğunun derslerinde menkıbeleri kullandıklarını söylemekle birlikte sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelere yeterince yer verilmediğini düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, sosyal bilgiler öğretmeni, menkıbe, edebiyat.

* Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD. Kastamonu, Türkiye; ertopcu@gmail.com

** Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD. Kastamonu, Türkiye; selahattinkaymakci@gmail.com

1. Giriş

Kavram olarak daha önce ortaya çıksa da 1960'lardan itibaren dünya çapında bir düşünce akımına dönüşen ve günümüzde de bir yaşam biçimi ve kültürü haline gelen post modernizmin en güçlü etkisini gösterdiği alanlar arasında edebiyat da bulunmaktadır. Modern sonrası anlamına gelen bu kavram, kendisinden önceki modern dönemin belirlediği kalıpları, sınırlamaları ve tanımlamaları reddederek ortaya çıkmış ve edebiyat da hem anlam hem de içerik olarak bu akımdan kendisine düşen payı almıştır. Post modernizmle birlikte birçok farklı tanımlanmış olsa da en genel anlamıyla edebiyat; "Estetik yani sanatsal bir doyum sağlamak amacı güden; kişide derin hisler uyandıran duygu, düşünce ve hayalleri güzel ve etkili bir biçimde ifade eden dilin, konuşma ve düzyazı dilinden farklı yanlarını ortaya koyan ve dili de araç değil, amaç olarak kullanan kurmaca bir anlatım biçimidir." (Batum-Menteşe, 2008; Güzel ve Torun, 2015).

Edebiyatın tanımının içinde onun varlık nedeni de anlatılmaktadır. Her daim kişinin kendine ya da başkalarına en etkili şekilde mesaj verme kaygısı, edebiyatın varlık nedenidir. Edebiyatın bu mesaj verme isteği, hangi konuda olursa olsun verilmek istenen mesajın türü, kime-nasıl verilmek istendiği ve hatta verenin özellikleri doğrultusunda nazım (şiir) ve nesir (düz yazı) olmak üzere iki ana biçimde ortaya çıkar. Nazım, belli bir ölçü ve kalıp esas alınarak üretilmiş şiir tarzı eserlere denilmektedir. Şiir, destan, ağıt, mesnevi bu türler arasında sayılabilir. Nesir ise, herhangi bir ölçü ve kalıba bağlı olmayan ve düzyazı şeklinde yazılan eserlere denir. Bu türe örnek olarak ise; efsane, menakıbnâme, ferman, siyasetname, hatırat, masal, halk hikâyeleri, fabl, hikâye, roman vb. gösterilebilir. Toplumların maddi ve manevi dünya görüşlerini yansıtan tüm bu biçimler, edebi tür adıyla tanımlanırken, bu biçimlerde verilen sözlü ve yazılı ürünlerin tamamına ise edebî eser/ürün denir (Yalçın ve Aytaş, 2014). Bu edebi ürünler, farklı biçimlerde/türlerde kendini gösterse de hepsinin temel amacı iletilmek istenen mesajın karşı tarafa en etkili şekilde ulaşmasını sağlamaktır. Fakat burada unutulmaması gereken husus, edebiyatta önemli olanın mesajın içeriğinden ziyade nasıl verildiğidir ki ancak bu şekilde verilen mesajlar, edebi ürün/eser sınıfına girer.

Edebi ürünlerin sanatkârane bir şekilde verilmesindeki en önemli amaçlardan birisi de insanlara başta ana dili ve sevgisi olmak üzere belli konularda bilgi, beceri ve değer kazandırmaktır (Güzel ve Torun, 2015). Zira edebiyat sözcüğünün kökünü "iyi huy, ahlak, terbiye ve eğitim" anlamına gelen "edep" sözcüğü oluşturmaktadır. Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesinden kaynaklanır. Edebi ürün; insanı, onun yakın/uzak çevresini ve farklı kültürleri tanıtarak, insanın kendisiyle, başka insanlarla, doğal ve sosyal çevreyle olan ilişkilerini gözler önüne serer. Bu şekilde bireyin yaşantısını zenginleştirerek, onda güzelin farkına ve tadına varma gücünü geliştirir (Öztürk ve Otluoğlu, 2003). Bunların yanı sıra edebi ürünler, insan, yurt, yaşama ve doğa sevgisiyle insanın iç dünyasını yumuşatır. İyilik, dostluk, hoşgörü, bağışlama, dayanışma, çalışkanlık dürüstlük gibi insana özgü tutum ve değerleri geliştirip pekiştirir. Ayrıca hem bireysel hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme ve yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunarak insanları bu doğrultuda eğitir. Örneğin Yunus Emre'nin Divanı, Risaletü'n-Nushiyye'si, İbn-i Arabî'nin Nasihatname'si, Mevlana'nın Mesnevi'si, Mehmet Akif'in Safahat'ı, Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi ve Ahi Evran'ın Leta'if-i Hikmet'i bu amaçla yazılan edebi ürünlere örnek olarak gösterilebilir (Kavcar, 1999).

Edebi ürünler içerisinde çok farklı biçimlerde kendini gösterenlerden birisi de nesir sınıfında yer alan menkıbelerdir. Büyük Türkçe Sözlük'te (TDK, 2017); "Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş

ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye” olarak tanımlanan menkıbe, etimolojik açıdan Arapça kökenli bir kelimedir ve “menkıbe/menkabe/menkabet” gibi farklı şekillerde yazılmaktadır. Bu hikâyelerin anlatıldığı eserlere ise *menakıbname* denilmektedir. Ayrıca “tezkire”, “kerâmât” ve “vilâyetnâme” kelimeleri de menâkıbnâme yerine kullanılmaktadır (Şahin, 2004, 112).

Menkıbelerin net olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ancak yapılan araştırmalarda İslam toplumlarında tasavvuf hareketlerinin 9. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte sözlü bir edebiyat geleneği olan menkıbeleri ortaya çıkardığı iddia edilmektedir. Bu anlamda menkıbe, ilk defa hadis külliyatlarında İslam peygamberi Hz. Muhammed’in (sav) hayat hikâyeleri, önemli kişilerin övülecek işleri ve hatta bazı mukaddes şehirlerin tasviri amaçlı da kullanılmıştır (Ocak, 2010; Güneş, 2011).

Menkıbeler edebi ürünler içerisinde en çok efsanelerle ilişkilendirilmektedir. Boratav (1969), esasını “olağanüstü haller” demek olan kerametlerin teşkil ettiği menkıbe’yi, efsane ile aynı kategoride değerlendirmiş ve Fransızca’daki “légende” ile Almanca’daki “sage” ve “legende” kavramlarını karşılayan efsanenin dini konuları içerenlerine, eski Türkçe’de menkıbe ya da “tarihlik efsanesi” denildiğini ifade etmiştir. Elçin de (1986) eserinde; ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan, sözlü gelenekte yaşayan anonim masallara, Arapça: “ustûre”, Farsça: “efsâne”; Yunanca: “mitos, mit” denildiğini ifade etmektedir. Ustureler, Ziya Gökalp’in halk edebiyatı ürünlerinin gelenekler (ananeler) kapsamındaki tasnifinde, ananelerin en yüksek derecesini temsil eder. Ustureler, zayıflayınca menkıbe, kutsiyet kaybına uğrayan menkıbeler ise masal ve efsane adlarını alır (Şahin, 2013). Bunlara ek olarak, menkıbelerde dini motiflerin olması, zaman ve mekânın belli olması, menkıbelerdeki kişilerin kutsal (veli) olması, anlatılan olayların tarih sayfalarında bulunabilmesi ve konu edindikleri kişi (veli) hayatta iken de meydana gelebilmesi, onu kendisinden daha uzun olan efsaneden ayıran önemli farklılıklardandır (Luthi, 1979; Ocak, 2010; Tangülü, 2016).

Menkıbeler, içeriği gereği olağanüstü olayları, sınırlı düzeyde de olsa tarihi gerçekleri ve o kültüre ait unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda kuvvetli dini duygularla ortaya çıkan bir hak edebiyatı ürünü olan menkıbelerde temel amaç; menkıbeye konu olan veli zatın veya devlet adamlarının yüceltilmesi ile bu doğrultuda hikâyede yer alan olağanüstülükler aracılığıyla o zatın müritlerine ve hatta halka manevi yoldan dini telkinlerde bulunmaktır (Gülerer, 2013). Konuya ilişkin Ortaylı’nın (2000: 11) görüşü şöyledir;

“...Menkıbeden bizim anladığımız şey, aslında belirgin ölçüde tarihi realiteye ayaklarını uzatmış siyasal nedenlerle veya bazen doğrudan doğruya edebi imaj dolayısıyla dallanıp budaklandırılmış bir nesir olmasıdır. Menkıbenin reel ayağı vardır. Olmayan bir olay üzerine kaleme alınmamıştır.” demektedir.

İşte bu görüşe uygun olarak menkıbelerin, Türk kültürünün tarihî, sosyolojik ve folklorik incelenmesi adına yapılacak bilimsel çalışmalara kaynak olması bilhassa yazılı metinlerin oldukça az olduğu dönemler için kaçınılmazdır (Ocak, 2010; Karaman, 2012; Levend, 2008; Ortaylı, 2000).

İçerik itibarıyla benzer konulara sahip olsalar da tüm menkıbeler benzer özellikler göstermemektedir. Bu bakımdan menkıbeler, *tarihi gerçeklere dayanan menkıbeler* ve *hayâli menkıbeler* olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Olaylar belli bir tarihte ve coğrafi mekânda meydana geliyorsa *tarihi gerçeklere dayanan menkıbeler*; gerçek olaylara dayanmamakla

beraber, toplumun sosyal ve psikolojik yönlerini yansıtıyorsa *hayâli menkıbeler* olarak nitelendirilmektedir (Ocak, 2010: 34,35). Bu şekilde farklı amaçlar ve farklı tiplerde yazılan menkıbelerin Türk Edebiyatındaki bilinen ilk örneği, Karahanlılar dönemine ait Tezkire-i Satuk Buğra Han isimli eserdir (Güneş, 2011).

Hiç kuşkusuz menkıbeler eğitim-öğretim faaliyetlerinde de rahatlıkla kullanılabilir. Bu anlamda amaçlarından biri etkili vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler öğretiminde; dersi iyi anlatılan bir öykü haline getirerek kazanımları gerçekleştirmek, içeriği zenginleştirmek, öğrencilerin derse karşı ilgisini çekmek ve dersin öğrenciler üzerindeki etkisini artırarak hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmak gibi özelliklerinden dolayı menkıbelerden yararlanılması gerekmektedir (Crabtree ve Ravitch, 1988, Downey, 1986, Hartoonson ve Laughlin 1989, Ulusal Komisyon, 1989; akt. McGowan ve Guzzetti, 1991). Çünkü içeriğinde örnek alınacak “iyi insan” tiplerinin bulunması, ortaokul seviyesindeki çocukların zengin hayal dünyalarında menkıbelerin karşılık bulmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte menkıbelerde önemli tarihi şahsiyetlerin olağanüstü yaşamlarının anlatılması öğrencilere arka planda geniş bir tarihsel bilgiyi de sunmaktadır. Ayrıca menkıbeler aracılığıyla öğrencilerin eleştirel düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama ile empati kurma gibi birçok becerileri geliştirilebilmekte, vatanseverlik, geçmişine saygı duyma ve milletini sevme gibi birtakım değerler de öğrencilere kazandırılabilir (Kaymakçı ve Er, 2013). Bu gereklilikten hareketle; 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar arasında; “Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi ürünlerden yararlanılarak Sosyal Bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmeli ve öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya teşvik edilmelidir. Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, müzik, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir.” ibaresi eklenmiştir (MEB, 2018). Edebi ürünlerin sosyal bilgiler dersi için bu derece önemli olması halihazırda programda da belirtildiği gibi menkıbeleri de önemli hale getirmiştir.

İlgili literatür tarandığında edebî ürün sosyal bilgiler ilişkisini ele alan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalar edebî ürünlerin *akademik başarıya* (Bölücek, 2008; Çifçi, 2011; Demir, 2011; Er ve Kaymakçı, 2016; Er, 2005; Erdem, 2010; Keskin, 2008; Maxim, 1999; Tekgöz, 2005; Top, 2009; Yeşilbursa ve Sabancı, 2015; Zarnowski, 2003), *tarihsel düşünme* (Erdoğan, 2007), *empati* (Akyol, 2011; Yeşilbursa ve Sabancı, 2015) ve *yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine* (Köksal, 2010; Öztürk ve Otluoğlu, 2003; Tekgöz, 2005; Yeşilbursa ve Sabancı, 2015), *derse karşı olumlu tutum geliştirmeye* (İbret, Karasu-Avcı, Karabıyık, Güleş ve Demirci, 2017; Otluoğlu, 2001; Tekgöz, 2005), ile *değerler eğitimi* (İbret, Karasu-Avcı, Karabıyık, Güleş ve Demirci, 2017; Tokcan, 2016;) katkısı olduğunu ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere edebî ürünlerin sosyal bilgilerde öğretiminde kullanımıyla ilgili çok sayıda araştırma olmasına rağmen, menkıbeler özelinde yapılan araştırmaların nicelik ve nitelik açısından sınırlılığı dikkati çekmektedir. Öztaş'ın (2002), Sarıköse'nin (2002, 2011) ve Sarıçelik'in (2002) yaptığı araştırmaların tarih öğretimine dönük olması bu alanda az sayıda araştırmacının mevcudiyetine işaret etmektedir. Bununla birlikte ilgili literatürde sosyal bilgiler öğretiminde menkıbelerin kullanılmasını doğrudan konu edinen bir araştırmacının bulunmaması vurgulanması gereken önemli bir husustur. İşte bu gerçekten hareketle, gerçekleştirilen bu araştırmayla sosyal bilgiler öğretiminde menkıbe kullanımıyla ilgili mevcut durum ortaya konulacak, sosyal bilgiler

öğretiminde menkıbelerin kullanımına ilişkin literatürdeki eksiklik giderilecek ve sonraki çalışmalara esin kaynağı olunacaktır.

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde menkıbelerden yararlanma durumunu ortaya koymaktır. Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin menkıbelerin tanımına ve eğitimsel yararına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelerin yerine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde menkıbe kullanımıyla ilgili yeterlilik düzeyleri nedir?
4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde menkıbelerin kullanımına ilişkin görüşleri nelerdir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel metodoloji kapsamında bireysel algı ve perspektiflerden yola çıkılarak belli bir olgu veya durumun yorumlanması esasına dayanan fenomenolojik desen tercih edilmiştir (Patton, 2014; Punch, 2009). Bu desende, günlük hayatta farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanarak bilgi elde etmek söz konusudur. Bu desenin tercih edilmesinde, araştırmanın amacıyla örtüşen, katılımcıların tümüyle yabancı olmadığı, aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadıklarını düşündüğümüz olgulara odaklanmalarını ve bunların ne anlama geldiği hususunda görüşlerinin belirlenmesi etkili olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Kastamonu, İstanbul ve Manisa il merkezindeki 9 ortaokulda görev yapan toplam 20 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcı sayısı, fenomenolojik çalışmalarda konunun derinlemesine incelenebilmesi amacıyla uygun görülen doğrultuda belirlenmiştir (Silverman, 2000). Çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme göre belirlenen ve Türkiye'nin farklı illerinden görev yapan toplam 20 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Bu şekilde farklı illerde, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel seviyelerdeki öğrencilere öğretmenlik yapan kişilerin fırsat eşitliği ile çalışmaya katkı yapması mümkün hale gelmiştir (Özen ve Gül, 2007: 401; Yıldırım, Şimşek, 2005; 104).

Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	n	%
Kadın	5	25
Erkek	15	75
Toplam	20	100

Tablo 1'de katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Buna göre katılımcıların %25'i kadın, %75'i erkektir.

Tablo 2. Katılımcıların Görev Yaptıkları Yerleşim Birimine İlişkin Bilgiler

Yerleşim Birimi	n	%
İl Merkezi	9	45
İlçe Merkezi	7	35
Köy	4	20
Toplam	20	100

Katılımcıların görev yaptıkları yerleşim bilgilerine ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur. Tablodan katılımcıların %45’inin il merkezinde, %35’inin ilçe merkezinde ve %20’sinin köyde görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Mesleki Deneyimlerine İlişkin Bilgiler

Mesleki Deneyim	n	%
1-5 Yıl	2	10
6-10 Yıl	5	25
11-15 Yıl	4	20
16-20 Yıl	8	40
20 Yıl ve Üzeri	1	5
Toplam	20	100

Tablo 3’te katılımcıların mesleki deneyimlerine ilişkin bilgiler açıklanmıştır. Tabloya göre katılımcıların %10’u 1-5 yıl, %25’i 6-10 yıl, %20’si 11-15 yıl, %40’ı 16-20 yıl ve %5’i 20 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahiptir. Buradan hareketle katılımcılarının çoğunluğunun tecrübeli öğretmenlerden oluştuğu söylenebilir.

Tablo 4. Katılımcıların Öğrenim Durumlarına İlişkin Bilgiler

Öğrenim Durumu	n	%
Lisans	17	85
Yüksek Lisans	2	10
Doktora	1	5
Toplam	20	100

Katılımcıların öğrenim durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 4’te ele alınmıştır. Tablodan katılımcıların %85’inin eğitim fakültesi, %10’unun yüksek lisans ve %5’inin ise doktora düzeyinde öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların Mezun Oldukları Kurum Türlerine İlişkin Bilgiler

Mezun Olunan Kurum Türü	n	%
Eğitim Fakültesi	18	90
Eğitim Enstitüsü	1	5
Yüksek Öğretmen Okulu	1	5
Toplam	20	100

Tablo 5’te katılımcıların mezun oldukları kurum türlerine ilişkin bilgiler açıklanmıştır. Tabloya göre katılımcıların %90’ı eğitim fakültesi, %5’i eğitim enstitüsü ve diğer %5’i ise yüksek öğretmen okulu mezunudur. Buradan hareketle katılımcılarının çoğunluğunun eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerden oluştuğu söylenebilir.

2.3. Verilerin Toplanması/Süreç

Bu başlık altında veri toplama araçları ve geliştirilmesi ile verilerin toplanma sürecine ilişkin bilgiler açıklanmıştır:

2.3.1. Veri toplama araçları ve geliştirilmesi

Araştırmanın veri toplama aracı olarak standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu kullanılmıştır. Bu form kullanılarak önceden yazılmış ve belirli bir sıraya konulmuş sorularla, katılımcılardan derinlemesine analizlerin yapılmasına imkân verecek ayrıntılı cevaplar alınması amaçlanmıştır. Çünkü nitel araştırma tekniklerine uygun olarak geliştirilen standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formları, derinlemesine bilgi içeren verilerin elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu formun kullanılmasıyla mülakat yapanlar arasındaki farklılıkların önüne geçilmesi ve amaca uygun bir şekilde mülakatta yer verilerin konuların tümü ile ilgili daha sistemli, kolay ve aynı zamanda derinlemesine veri elde edilmesi mümkün olmuştur. Böylelikle katılımcılar arasında karşılaştırma yapmak ve elde edilen verilerin analizi de kolaylaşmıştır (Patton, 2014).

Veri toplama aracının geliştirilme sürecinde, öncelikle literatür taraması yapılmış daha sonra görüşme formunun ilk hali üç alan uzmanının ve iki sosyal bilgiler öğretmeninin görüşüne sunulmuştur. Geri dönütler dikkate alınarak hazırlanan formun geçerliliğini kuvvetlendirmek adına Ekim 2017'de ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonrası, katılımcıların ve uzmanların görüşleri doğrultusunda sorularda kısmî değişiklikler yapılmıştır.

2.3.2. Verilerin toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında, araştırmacılar tarafından geliştirilen "Sosyal Bilgiler Öğretmeni Görüş Formu" kullanılmış olup veriler 30 Ekim-30 Kasım 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma formu Google Docs. programı aracılığıyla hazırlanarak linki, Türkiye genelinde görev yapan öğretmenlerin e-posta adreslerine gönderilmiştir. Öğretmenler tarafından doldurulan formların dönütleri ise program üzerinden alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, içerik analiz tekniğiyle incelenmiştir. İçerik analizi başkaları tarafından ortaya konulan iletişim materyalinin içerdiği bilgi, mesaj, karakter, simge ve slogan gibi unsurların incelenerek sayısallaştırılması esasına dayanır (Arıkan, 2004). Verilerin içerik analiziyle incelenmesinin nedenleri olarak; içerik analizinin verileri birbirine benzeyen belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlemeye fırsat vermesi ve temel amacının toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olması gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 227).

Araştırmanın veri analizi sürecinde önce kodlamalar yapılmış ve ardından da temalar belirlenmiştir. Bu bağlamda önceden belirlenmiş kavramlar doğrultusunda araştırmadan elde edilen veriler, tanım, yarar, öğretim programı ve ders kitaplarında yer verilme durumu, yeterlilik, kullanım durumu, kriterler ve zorluklar şeklinde kategorilere ayrılmıştır.

Araştırmada nitel verilerin güvenilirliğini sağlamak adına araştırmacı üçgenlemesi (Patton, 2014) yapılmıştır. Bu bağlamda veriler iki ayrı sosyal bilgiler eğitim uzmanınca analiz edilmiştir. İki kodlayıcının görüşleri Miles ve Huberman'ın (2015) $P(\text{Uzlaşma yüzdesi}) = \frac{Na(\text{Görüş Birliği})}{Na(\text{Görüş Birliği}) + Nd(\text{Görüş Ayrılığı})} \times 100$ güvenilirlik formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda güvenilirlik %83 çıkmıştır. Stemler'in (2001) ölçüm güvenilirliği formülüne göre kodlayıcı/kodlayıcılar arasındaki uyum yüzdesinin yüksek olması, ölçüm güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda araştırmanın nitel boyutu güvenilir kabul edilmiştir.

Yapılan analiz sonucu araştırmacıların uyuştukları kod ve temalar frekans (yinelenme sıklığı) ve yüzde olarak tablolaştırılmıştır. Buna ilaveten veriler formlardan yapılan doğrudan alıntılarla da desteklenmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan öğretmenlerin isimlerini gizlemek amacıyla gerçek isimlerin yerine takma isimler (K-1, K-2 vb.) kullanılmıştır.

3. Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde menkıbelerden yararlanma durumunu ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada toplanan verilerin analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıda alt başlıklar halinde açıklanmıştır:

3.1. Menkıbelerin Tanımına ve Eğitimsel Yararına İlişkin Görüşler: Araştırmanın birinci sorusuna ilişkin bulgular ve yorum aşağıda sunulmuştur:

Menkıbenin tanımı: Katılımcıların menkıbenin tanımına ilişkin görüşleri Tablo 6’da açıklanmıştır. Tabloya göre katılımcılar menkıbe denildiğinde hayat hikâyesi (%55), öğretici hikâye (%35) ve efsaneyi (%10) ön plana çıkarmışlardır.

Tablo 6. Katılımcıların Menkıbenin Tanımına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Hayat hikâyesi	11	55
Öğretici hikâye	7	35
Efsane	2	10
Toplam	20	100

Menkıbelerin hayat hikâyesi olduğunu savunan katılımcılara (%55) göre, menkıbeler biyografi türü eserlerdir. Bu eserlerdeki kahramanlar tarihi ve dini hüviyeti olan toplum nezdindeki önemli kişilerden oluşmaktadır. Katılımcı 19 (K-19)’a göre menkıbeler, *“Tarihe mal olmuş ünlü kişilerin hayat hikâyelerini destansı bir dille anlatan edebi üründür.”* Öte yandan Katılımcı 8’e göre menkıbeler, *“Din büyüklerinin ve tarihteki önemli kişilerin hayatlarının masalsı bir biçimde anlatıldığı öykülerdir.”*

Katılımcılardan menkıbelerin öğretici hikâye olduğunu ifade edenler, menkıbelerin ders verici özelliğine dikkat çekmişlerdir. Buna göre menkıbeler *“ders verici kıssalar”* (K-5), *“yaşanmış eğitici hikâyeler”* (K-9) ve *“dini ve ahlaki yönü olan, yaşanmış ve okuyanlara/dinleyenlere mesaj veren hikâyelerdir”* (K-10).

Katılımcılardan menkıbelerin efsane olduğu görüşünü savunanlar (%10), menkıbelerin gerçekliğinin tartışmalı olmasına vurgu yapmışlardır. Katılımcılardan 1’e göre menkıbeler, *“tanınmış insanların özelliklerini efsaneleştirme”* iken, katılımcılardan 7’ye göre ise menkıbeler *“halk anlatısı ve gerçekliği tartışmalı öykülerdir.”*

Menkıbelerin eğitimsel yararı: Katılımcıların menkıbelerin eğitimsel yararına ilişkin görüşleri aşağıda açıklanmıştır:

Tablo 7. Katılımcıların Menkıbelerin Eğitimsel Yararına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Yararlı	12	60
Belirtilmemiş	8	40
Toplam	20	100

Tablo 7’de katılımcıların menkıbelerin eğitimsel yararına ilişkin görüşleri verilmiştir. Buna göre katılımcıların %60’ı menkıbelerin eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılmasını yararlı bulurken, %40’ı konuya ilişkin herhangi bir görüş belirtmemiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Menkıbelerin Eğitimsel Açıdan Niçin Yararlı Olduğuna İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Öğretici olması	9	75
Dikkat çekmesi	2	16.7
Derse olan ilgiyi artırması	1	8.3
Toplam	20	100

Katılımcıların menkıbelerin eğitimsel açıdan yararlı olmasının gerekçelerine ilişkin görüşleri Tablo 8’de gösterilmiştir. Tablodan katılımcıların %75’inin menkıbelerin öğreticiliğini, %16,7’sinin dikkat çekiciliğini ve %8,3’ünün derse karşı ilgiyi artırıcı özelliğine vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların önemli bir bölümü (%75) menkıbelerin öğretici olmasına dikkat çekmişlerdir. Bu kapsamda menkıbelerin özellikle değerlerin öğretiminde kullanılabileceğini söylemişlerdir. K-3’e göre menkıbeler; *“Değer öğretiminde kullanılabilecek materyallerdir. İçerisinde barındırdığı olağanüstü ve ders verici olaylara ait etkileyici ve güçlü mesajlarla çocuklara öğretim programında verilen değerlerin kazandırılmasında önemli rol oynayabilirler.”* Katılımcılar değer öğretiminin kalıcı öğrenmeyi sağlamada büyük rol oynadıklarını da belirtmişlerdir. Örneğin K-6 menkıbelerin içerdiği *“Tarihi ve dini konularda yaşanmış örnek olaylarla öğrenciler üzerinde akılda kalıcı öğrenmeye sebep olduğunu”* ifade etmiştir.

Katılımcılar (%16,7) menkıbelerin derse dikkat çekme özelliğine vurgu yapmışlardır. K-17’ye göre *“Menkıbeler, içerisinde barındırdığı olağanüstü yanlarıyla dikkat çekici edebi ürünlerdir.”* K-18’e göre ise menkıbeler, *“Örnek olaylardan hareketle öğrencilerin derse dikkatlerini daha kolay çekmeyi sağlayan materyallerdir.”*

Menkıbeler öğrencilerin derse olan ilgisini de artırmaktadır. Buna ilişkin tek görüş bildiren K-13 düşüncesini şöyle açıklamıştır: *“Menkıbeler iyi bir eğitim malzemesi olabiliyor. Yaşanmış olaylardan hareketle yol gösterici mesajlar içermesi öğrencilerin derse ve konuya karşı ilgisini artırıyor.”*

3.2. Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Menkıbelerin Yerine İlişkin Görüşler:

Araştırmanın ikinci sorusu olan öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelerin yerine ilişkin katılımcıların görüşleri aşağıda açıklanmıştır:

Tablo 9. Katılımcıların Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Menkıbelere Yeterli Miktarda Yer Verilme Durumuna İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Yetersiz	20	100

Tablo 9’da katılımcıların öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelere yeterli miktarda yer verilme durumuna ilişkin görüşleri incelenmiştir. Buna göre katılımcıların tamamı öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelerin yeterince kullanılmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar değer eğitimi verme (K-2), dikkat çekici ve derse karşı ilgiyi artırıcı olma (K-5) gibi özellikleri nedeniyle öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelerin daha sık kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Öte yandan katılımcılar, menkıbelerin öğretim programı ve ders kitabında az kullanılmasının öğretmeni etkilememesi gerektiğini de belirtmişlerdir. Katılımcı 17;

“Öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelere çok yer verilmiyor. Gerçi 6. sınıfta biraz var, ama onda da daha çok destanlara yer veriliyor. Ancak kitapta olmaması öğretmenin değinmeyeceği anlamına gelmez. Kazanımlar el verdikçe örnekler sınıfta verilebilir.” demiştir. Katılımcı 18 ise “Çok fazla yer verildiğini düşünmüyorum. Daha çok öğretmen özverisi ve birikimiyle menkıbeler derslerde yerini alıyor.” diyerek öğretmenin menkıbelerin kullanımındaki rolüne dikkat çekmiştir.

3.3. Menkıbelerin Kullanımıyla İlgili Yeterlilik Düzeylerine İlişkin Görüşler: Araştırmanın üçüncü sorusu olan derslerinde menkıbelerin kullanımıyla ilgili yeterlilik düzeyleri ve bunun gerekçelerine ilişkin katılımcıların düşünceleri Tablo 10 ve 11’de açıklanmıştır:

Tablo 10. Katılımcıların Menkıbelerin Kullanımıyla İlgili Yeterlilik Durumlarına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Yeterli	11	55
Yeterli değil	6	30
Az yeterli	3	15
Toplam	20	100

Tabloya göre sosyal bilgiler dersinde menkıbelerin kullanımıyla ilgili olarak katılımcıların %55’i kendilerini yeterli, %30’u yetersiz ve %15’i ise az yeterli görmektedir. Buradan hareketle katılımcıların çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinde menkıbelerin nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgili fikir sahibi oldukları söylenebilir.

Tablo 11. Katılımcıların Menkıbelerin Kullanımıyla İlgili Olarak Kendilerini Yetersiz veya Az Yeterli Hissetmelerinin Nedenlerine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Nitelikli Eğitim Almama	9	100

Katılımcıların menkıbelerin kullanımıyla ilgili kendilerini yetersiz veya az yeterli hissetmelerinin gerekçeleri Tablo 11’de gösterilmiştir. Tablodan sosyal bilgiler dersinde kendini az yeterli veya yetersiz hisseden katılımcıların tümünün bunun nedeni olarak eğitim eksikliğini gösterdikleri anlaşılmaktadır. Eğitim eksikliğinde ise hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim sorunlarına işaret edilmektedir. Katılımcılardan 11 şöyle demiştir: “Kendimi bu konuda yeterli hissetmiyorum. Çünkü menkıbe kullanımı ile ilgili lisans ve yüksek lisans eğitimimde, hizmet içi eğitimlerde herhangi bir ders veya konu işlemedim.” Katılımcılardan 18 ise “Öncelikle öğretmen yetiştirmede fakültelerin ve hocaların bu konularda öğrencileri yönlendirmeleri eksik. Kendi çabamla zaman içinde önemini fark edip derslerde kullanıyorum. Ama yeterli olduğuma inanmıyorum.” şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

3.4. Menkıbelerin Kullanımına İlişkin Görüşler: Araştırmanın dördüncü sorusuna ilişkin bulgular ve yorum aşağıda sunulmuştur:

Menkıbelerin kullanım durumu: Katılımcıların sosyal bilgiler derslerinde menkıbeleri kullanım durumuna ve bunun gerekçelerine ilişkin görüşlerine Tablo 12, 13 ve 14’te yer verilmiştir:

Tablo 12. Katılımcıların Derslerinde Menkıbeleri Kullanım Durumuna İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Kullanıyorum	12	60
Kullanmıyorum	8	40
Toplam	20	100

Tablodan katılımcıların %60'ının sosyal bilgiler dersinde menkıbeleri kullandığı, %40'ının ise kullanmadığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle katılımcıların çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinde menkıbeleri kullandıkları ifade edilebilir.

Tablo 13. Katılımcıların Derslerinde Menkıbeleri Kullanım Nedenlerine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Değer kazandırma	8	32
Ders verici olma	6	24
Kalıcı öğrenmeyi sağlama	5	20
Derse olan ilgiyi artırma	3	12
Dikkat çekme	2	8
Konuyu örneklendirme	1	4
Toplam	25	100

Tabloya göre katılımcılar sosyal bilgiler dersinde menkıbeleri değer kazandırma (%32), ders verici olma (%24), kalıcı öğrenmeyi sağlama (%20), derse olan ilgiyi artırma (%12), dikkat çekme (%8) ve konuyu örneklendirme (%4) özelliklerinden dolayı kullanmaktadırlar.

Katılımcılara göre (%32) sosyal bilgiler dersinden menkıbe kullanmanın en önemli gerekçesi değer kazandırmadır. K-2'ye göre *"Menkıbeler, içerisinde yer alan ahlâkla ilgili mesajlar nedeniyle öğrencilere değer kazandırmada etkili oluyor ve ahlaki açıdan olumlu dönüşler sağlıyor."* demiştir.

Katılımcılar (%24) derslerinde menkıbe kullanmayı ders verici olması nedeniyle tercih ettiklerini söylemişlerdir. K-18; *"Dersimde özellikle tarihle ilgili konuları anlatırken menkıbeleri kullanıyorum. Anlattığımız olaylardan çocukların ders çıkarması en önemli amacım."* diyerek düşüncesini açıklamıştır.

Katılımcıların (%20) derslerinde menkıbe kullanmalarındaki diğer bir etken kalıcı öğrenmeyi sağlamadır. Bu görüşü savunan katılımcılara göre *"Menkıbeler konuyla ilgili olduğunda bilgini kalıcılığını sağlıyor oluyor ve konular unutulsa da menkıbeler akılda kalıyor."* (K-5).

Katılımcılara göre (%12) menkıbeler derse olan ilgiyi artırdığı için kullanılmalıdır. K-1'e göre; *"Menkıbeler derste öğrencilerin fazlaca ilgisini çekiyor ve derse katılımlarını artırıyor."*

Katılımcıların (%8) dikkat çekme özelliği nedeniyle menkıbeleri derslerinde kullandıkları anlaşılmaktadır. K-20; *"Menkıbeleri zaman zaman tarih ünitelerinde daha çok derse dikkat çekmek amacıyla kullandığımı"* ifade etmiştir.

Katılımcıların (%4) konuyu örneklendirerek daha anlaşılır hale getirme özelliği nedeniyle menkıbeleri kullandıkları görülmektedir. K-14 bu durumu şöyle açıklamıştır: *"Ben menkıbeleri örnek olaylar olmaları ve tarih anlatırken soyut konuları somutlaştırmayı sağlamları amacıyla kullanıyorum."*

Tablo 14. Katılımcıların Derslerinde Menkıbeleri Kullanmama Nedenlerine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Eğitim eksikliği	6	40
Konuyla ilgili menkıbe bilmeme	4	26.7
Konuya uygun menkıbe bulamama	3	20
Öğretim programı ve ders kitaplarında olmama	2	13.3
Toplam	15	100

Tabloya göre katılımcılar sosyal bilgiler dersinde menkıbeleri eğitim eksikliği (%40), konuyla ilgili menkıbe bilmeme (%26,7), konuya uygun menkıbe bulamama (%20), öğretim programı ve ders kitaplarında olmama (%13,3) nedenlerinden dolayı kullanmamaktadırlar.

Tablo 11'dekine benzer şekilde bu soruda da katılımcılar eğitim eksikliğini menkıbeleri derslerinde kullanmamalarının başlıca sebebi olarak göstermişlerdir. Katılımcı 11'in soruya verdiği cevap şöyledir: *"Daha öncede ifade ettiğim gibi en önemli neden gerek üniversite eğitimimiz sırasında gerekse atandıktan sonra bu konuya ilişkin nitelikli eğitim almamamız."*

Katılımcıların konuyla ilgili menkıbe bilmemeleri (%26,7) dersteki kullanımı engelleyen diğer bir etmen olmuştur. Buna göre *"örnek menkıbe bilmeme ve menkıbelerle ilgili doğru ve geçerli bir kaynak bulamama"* (K-6) nedeniyle katılımcılar derslerinde menkıbe kullanamamaktadırlar.

Konuya uygun menkıbe bulamama (%20) katılımcıların menkıbeleri derslerinde kullanamama nedenleri arasındadır. K-13'ün konuya ilişkin görüşü şöyledir: *"Menkıbelerin öğrencilerin ilgisini çektiğini düşünüyorum. Fakat her konuya uygun menkıbe bulmakta zorlanıyorum."*

Katılımcılar (%13,3) öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelere az yer verilmesinin kendilerinin kullanımını da olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. K-10; *"Menkıbeleri derslerimde kullanmıyorum; çünkü ne öğretim programında ne de ders kitaplarında menkıbelere yeterince yer verilmiyor."* diyerek düşüncesini açıklamıştır.

Menkıbelerin kullanıldığı konu türleri: Katılımcıların menkıbelerin kullanıldığı konu türlerine ilişkin görüşleri Tablo 15'te açıklanmıştır. Tabloya göre katılımcılar menkıbeleri tarihi ve dini şahsiyetleri anlatırken (%35), değer içerikli konuları öğretirken (%30), geçmişin şanlı dönemlerini anlatırken (%25) ve önemli tarihi olayları açıklarken (%10) kullanmaktadırlar.

Tablo 15. Katılımcıların Menkıbeleri Kullandıkları Konu Türlerine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Tarihi ve dini şahsiyetler	7	35
Değer içerikli konular	6	30
Geçmişin şanlı dönemleri	5	25
Önemli tarihi olaylar	2	10
Toplam	20	100

Katılımcılar (%35) sosyal bilgiler dersinde tarihi ve dini şahsiyetleri öğretirken menkıbeleri kullandıklarını söylemişlerdir. K-5 menkıbeleri *"tarihi şahsiyetleri, Türk-İslam büyüklerini, Osmanlı padişahlarını öğretirken"* kullandığını ifade etmiştir. Öte yandan K-18 ise *"dinler tarihi konularını işlerken ve herhangi bir konu kapsamında önemli din adamlarını anlatması gerekirken (örneğin Mevlana gibi)"* menkıbeleri kullandığını belirtmiştir.

Katılımcılar (%30) değer içerikli konuları öğretirken de menkıbelerden faydalanmaktadırlar. Konuya ilişkin olarak K-8; *"Vatan ve millet sevgisi, milli birlik ve beraberlik ile çevremiz ve kültürümüzle ilgili konuları anlatırken kıssadan hisse tarzında menkıbeleri kullanıyorum."* demiştir.

Geçmişin şanlı dönemlerini anlatırken katılımcılar (%25) menkıbeleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Özellikle İslamiyet'in doğuşu ve yayılışı, ilk Türk-İslam Devletleri, Selçuklular ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemleri katılımcıların menkıbeleri kullanırken anlattığı konular arasındadır. Örneğin K3; *"Menkıbeleri bilhassa Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerdeki zaferlerini anlatırken kullanırım."* diyerek düşüncesini açıklamıştır.

Katılımcılar (%10) önemli tarihi olayları anlatırken menkıbeleri kullandıklarını beyan etmişlerdir. Onlara göre önemli tarihi olaylar Türk milletini derinden etkileyen olaylardır. Bu kapsamda K-16 düşüncesini şöyle açıklamıştır: *“Öğrencilerimin daha iyi öğrenmesini istediğim tarihimizdeki önemli olayları öğretirken menkıbeleri kullanıyorum. Örneğin İstanbul’un fethi ve Çanakkale Savaşları gibi...”*

Menkıbelerin seçiminde dikkat edilen hususlar: Katılımcıların derslerinde kullandıkları menkıbeleri seçerken nelere dikkat ettikleri Tablo 16’da açıklanmıştır:

Tablo 16. Katılımcıların Menkıbelerin Seçiminde Dikkat Ettikleri Hususlara İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Konu ve kazanıma uygunluk	10	50
Öğrenci seviyesine uygunluk	4	20
Abartılı olmama	3	15
İlgi çekici olma	2	10
Uzun olmama	1	5
Toplam	20	100

Tabloya göre katılımcıların %50’si menkıbeleri seçerken konu ve kazanıma uygunluğu, %20’si öğrenci seviyesine uygunluğu, %15’i abartılı olmamayı, %10’u ilgi çekici olmayı ve %5’i ise uzun olmamayı kendilerine kıstas aldıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların önemli bir bölümü menkıbeleri seçerken en önem verdikleri faktörün konu ve kazanıma uygunluk olduğunu ifade etmişlerdir. Konu ve kazanıma uygunluğun dersin öğretimindeki önemli anahtarlar olduğunu ifade eden K-9; *“Menkıbeleri seçerken konuya uygun olanları tercih ederim. Böyle yaptığımda öğrenmenin daha nitelikli hale geldiğini düşünüyorum.”* demiştir.

Katılımcıların %20’si derste kullanacağı menkıbeleri seçerken öğrenci seviyesine uygunluğa dikkat ettiğini söylemiştir. Konuya ilişkin K-8’in düşüncesi şöyledir: *“Öğretimi öğrencilerimiz için yapıyoruz. Öyleyse ders anlatırken veya herhangi bir materyal kullanırken onları dikkate almamız lazım. Bu nedenle şahsen ben öğrencilerimin algılayabileceği ve onları etkileyebilecek olan menkıbeleri seçiyorum.”*

Katılımcıların %15’i abartılı olmamanın menkıbelerin seçiminde dikkat ettikleri önemli unsurlar arasında olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle sıradışılık ve aşırı olağanüstülüğün olmamasına özen gösterdiklerini belirten Katılımcı K-15; *“Derste kullanacağım menkıbelerin gerçeğe yakın ve mantıklı olmasına özen gösteririm.”* diyerek düşüncesini açıklamıştır.

Menkıbelerin seçiminde ilgi çekicilik katılımcıların %10’unun dikkat çektiği önemli bir husus olmuştur. Katılımcı 12’nin konuya ilişkin düşüncesi şöyledir: *“Menkıbenin öğrencinin ilgisini çekebilecek türde olmasına dikkat ediyorum. Böylelikle öğrencilerin konuya olan ilgisinin artacağını ve bunun da öğrenmeyi kolaylaştıracağını düşünüyorum.”*

Katılımcıların %5’i menkıbelerin çok uzun olmamasına özen gösterdiklerini ifade etmiştir. K-16’ya göre *“Öğrenciler fazla uzun menkıbeleri dinlememektedirler.”*

Menkıbelerin kullanım yeri: Katılımcıların menkıbeleri derslerinin hangi bölümünde kullandıklarına ilişkin bilgiler Tablo 17’de açıklanmıştır. Tabloya göre katılımcılar menkıbeleri konunun başlangıcında (%41,7), konuyu pekiştirmede (%33,3), konunun sonunda (%16,7) ve ödev olarak (%8,3) kullanmaktadırlar.

Tablo 17. Katılımcıların Menkıbeleri Kullanım Yerlerine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Konu başlangıcında	5	41.7
Konu pekiştirmede	4	33.3
Konu sonunda	2	16.7
Ödev	1	8.3
Toplam	12	100

Tablodan katılımcıların %41,7'si menkıbeleri konu işlemeye başlarken kullandıklarını belirtmiştir. Bu noktada katılımcıların derse öğrencilerin dikkatini çekme ve ilgisini artırma amaçlarının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Katılımcılardan 13'ün konuya ilişkin düşüncesi şöyledir; *“Genellikle konuya girişte, dikkat çekmek amacıyla kullanıyorum.”*

Katılımcıların %33,3'ü menkıbeleri konuyu pekiştirirken kullandıklarını ifade etmişlerdir. Konuyu pekiştirmeden amaçlarının ise genel tekrar ve öğrencilerin aklında konunun daha iyi kalmasını sağlama olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşü savunanlardan K-18; *“Olayların içinde adı geçen kişiye ait bir menkıbe kullanmaya çalışıyorum. Menkıbeler özellikle konu ve kazanım pekiştirmede etkili oluyor.”* şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

Katılımcıların %16,7'si menkıbeleri konu sonunda kullandıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre menkıbeler dersi sonuçlandırmak için bir araç konumundadırlar. K-3; *“Menkıbeyi konu sonunda anlatırım. Öğrencilere hikâyeden sonuçlar çıkarmalarını ve günlük hayatlarıyla bu sonuçları ilişkilendirmelerini isterim.”* diyerek görüşünü açıklamıştır.

Katılımcıların (%8,3) menkıbeleri kullandıkları diğer bir aşama ise ödev vermedir. K-5'e göre; *“Menkıbelerin ödev olarak verilmesi öğrencilerin araştırma becerisini geliştirmektedir. Konunun tekrarını sağlamakta, ayrıca öğrencilerin yeni bilgiler öğrenmelerine de katkıda bulunmaktadır.”*

Sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının yararları: Katılımcıların sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının yararlarına ilişkin görüşleri Tablo 18'de açıklanmıştır:

Tablo 18. Katılımcıların Sosyal Bilgiler Dersinde Menkıbe Kullanımının Yararlarına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Konuyu etkili öğrenme	6	30
Dersi zevkli hale getirme	5	25
Milli bilinç kazandırma	4	20
Manevi değerleri güçlendirme	3	15
Empati becerisi kazandırma	2	10
Toplam	20	100

Sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının yararlarına ilişkin olarak katılımcıların %30'u konuyu etkili öğrenme, %25'i dersi zevkli hale getirme, %20'si milli bilinç kazandırma, %15'i manevi değerleri güçlendirme ve %10'u ise empati becerisi kazandırmayı söylemişlerdir.

Katılımcılar (%30) sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının öğrencilerin konuyu etkili öğrenmelerini sağladığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar menkıbelerin bu yolla öğrencilerin akademik başarılarını artırdığını iddia etmişlerdir. K-14'e göre; *“Menkıbeler yardımıyla anlattığım derslerin öğrencilerin akıllarında daha kalıcı olduğunu düşünüyorum Menkıbeler konuyu pekiştiriyor, öğrenciler anlatılan menkıbelerle konuların detaylarına vakıf oluyor ve böylelikle konuyu kolay öğreniyor. Ayrıca öğrencilerin hatırlamalarını da kolaylaştırıyor.”* diyerek görüşünü açıklamıştır.

Katılımcılar (%25) sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımıyla dersin daha zevkli hale geldiğini belirtmişlerdir. Buna göre katılımcılar menkıbelerin kullanımının dersi daha ilgi çekici hale getirdiğini ve öğrencilerde merak duygusu oluşturduğunu söylemişlerdir. Konuya ilişkin katılımcı 2'nin görüşü şöyledir: *"Derse olan ilgiyi artırıyor. Dersi monotonluktan sıyrarak daha eğlenceli hale geliyor. Konuyla ilişkilendirme yapıldığı için konunun anlaşılmasını, konuya dikkat çekilmesini ve böylelikle öğrencilerin ilgisinin artmasını sağlıyor."*

Katılımcılara göre (%25) sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanma, öğrencilere milli bilinç kazandırmaktadır. Katılımcılar özellikle çocukların ait olduğu toplumu anlamalarında ve toplumsal katılımı sağlamalarında menkıbelerin önemli bir yeri olduğuna inanmaktadırlar. K-1'e göre *"Menkıbeler öğrencilere milli bilinç aşılama faydalıdır. Özellikle öğrencilerde milli duyguların canlı tutulmasını sağlar. Öğrencilere içinde yaşadığı toplumun kültürünü tanıtmaya yarıyor ve böylelikle öğrenciler kendi kültürlerini daha çok benimsiyor."* şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

Katılımcılar (%15) sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanıldığında manevi değerlerin güçlendirildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılara göre menkıbeler değer öğretiminin en önemli araçlarındandır ve duyuşsal alanda öğrencilerin gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedirler. K-3'ün konuya ilişkin görüşü şöyledir: *"Ben menkıbeleri çoğunluğu Müslüman bir ülkede bilhassa manevi değerlerin güçlendirilmesi adına oldukça önemli buluyorum. Menkıbeler özellikle toplumsal değerlerin öğrencilere kazandırılmasında önemli bir rol üstleniyor."*

Katılımcılar (%10) sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının öğrencilerin beceri kazanmalarında önemli bir yeri olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılara göre menkıbeler özellikle öğrencilere empati becerisi kazandırmada çok etkilidirler. K-9'a göre; *"Menkıbeler, öğrencilerin empati yeteneğini geliştirmektedir diye düşünüyorum. Öğrenciler menkıbeler aracılığıyla karşındakilerin duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışıyor, böylelikle o olayları sorgulayarak çeşitli dersler çıkartıyorlar."* diyerek görüşünü açıklamıştır.

Sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının zorlukları: Katılımcıların sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının zorluklarına ilişkin görüşleri Tablo 19'da açıklanmıştır. Tabloya göre katılımcılar menkıbeleri kullanırken nicelik sorunu (%50), nitelik sorunu (%25), hazır bulunuşluk sorunu (%16,7) ve zaman alıcı olma (%8,3) gibi zorluklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 19. Katılımcıların Sosyal Bilgiler Dersinde Menkıbe Kullanımının Zorluklarına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Nicelik sorunu	6	50
Nitelik sorunu	3	25
Hazır bulunuşluk sorunu	2	16.7
Zaman alıcı olma	1	8.3
Toplam	12	100

Tablodan katılımcıların %50'sinin nicelikten kaynaklanan sorunları sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanırken karşılaştıkları sorunlar arasında gösterdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar nicelik sorunu olarak sosyal bilgiler öğretim programında yer alan konularda kullanılacak menkıbe sayısına dikkat çekmişlerdir. Katılımcı 6; *"Çok sayıda menkıbe içeren bir havuza maalesef sahip değilim, dolayısıyla derste işleyeceğim konuya ilişkin menkıbe bulmak en sık karşılaştığım zorluk."* diyerek görüşünü açıklamıştır.

Katılımcıların %25'i nitelik sorununa dikkat çekmişlerdir. Katılımcılara göre nitelik; konuya ve öğrenci seviyesine uygunluk, gerçeklik ve inandırıcılık anlamlarına gelmektedir. Konuya ilişkin olarak K-3'ün düşüncesi şöyledir: *"Her konuya uygun menkıbe bulmak oldukça zor. Ayrıca çocuğun seviyesine uygunluk da önemli bir sorun. Bazı menkıbeler gerçeklik açısından inandırıcı olmaktan da çok uzak. Bu durum özellikle küçük sınıflarda gerçek hayat ile ilgili sorgulamalara yol açabiliyor."*

Katılımcıların %16,7'si hazırbulunuşluk sorununu önemli bir zorluk olarak görmüşlerdir. Bu noktada katılımcılar özellikle menkıbelerin nasıl bulunacağına ve kullanılacağına yönelik bilgi ve beceri eksiklerini vurgulamışlardır. K-20; *"Menkıbe bilgimizin azlığından ötürü menkıbeleri gerekli yerlerde kullanamıyoruz. Konuyla ilgili menkıbeleri nerede bulacağımız, nasıl seçeceğimiz ve ders içerisinde nasıl kullanacağımızı tabir yerindeyse çok da bilmiyoruz. Bu konuda ciddi bir ön hazırlık gerekiyor."* diyerek görüşünü ifade etmiştir.

Katılımcıların %8,3'ü zaman alıcı olmayı menkıbelerin kullanımındaki önemli bir zorluk olarak göstermiştir. K-16'ya göre *"Eğer layıkıyla uygulanırsa derste menkıbeleri kullanmak çok zaman alıcı olmaktadır. Özellikle soru-cevap ve empatiye yönelik etkinlikler konuya ayrılacak süreyi azaltabilmektedir."*

Sosyal bilgiler dersinde menkıbelerin daha etkili kullanımı için öneriler: Katılımcıların sosyal bilgiler dersinde menkıbelerin daha etkili kullanımı için yaptıkları öneriler Tablo 20'de açıklanmıştır:

Tablo 20. Katılımcıların Sosyal Bilgiler Dersinde Menkıbelerin Daha Etkili Kullanımı İçin Yaptıkları Önerilere İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Ders kitaplarına ekleme	8	40
Örnekler hazırlama	7	35
Sık kullanmama	3	15
Ödev verme	2	10
Toplam	20	100

Sosyal bilgiler dersinde menkıbelerin daha etkili kullanımına ilişkin olarak katılımcıların %40'ı ders kitaplarına ekleme, %35'i örnekler hazırlama, %15'i sık kullanmama ve %10'u ise ödev vermeyi önermişlerdir.

Katılımcıların önemli bir bölümü (%40) menkıbeleri ders kitaplarına eklemenin, sosyal bilgiler dersinde kullanımını yaygınlaştırabileceğini söylemişlerdir. Katılımcılar sosyal bilgiler öğretiminde en sık kullanılan materyalin halen ders kitapları olması gerçeğinden hareketle bunu söylediklerini ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin katılımcıların bazılarının görüşleri şöyledir: *"Ders kitaplarında konuya uygun menkıbelere yer verilebilir, ders kitaplarında yer verilirse daha etkili kullanılır. En azından kullanılır (K-8)." "Milli Eğitim Bakanlığı bu konuda öğretim programına uygun menkıbeleri ders kitaplarına örnek metin olarak vermeli (K-12)." "Ders kitaplarında menkıbelere daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Konu ve kazanıma uygun menkıbelerin ders kitaplarında fazlaca yer alması gerekir (K-18)."*

Katılımcılar (%35) sosyal bilgiler dersinde menkıbelerle ilgili örnek eserlerin hazırlanmasının menkıbelerin kullanımını artırabileceğini belirtmişlerdir. Bu noktada katılımcılar, çevrimiçi veya basılı bir menkıbe havuzu oluşturulmasının faydalı olabileceğini söylemişlerdir. K-1; *"Bence bir menkıbe havuzu oluşturulmalı. Bu havuzda yer alan menkıbeler kazanım ve konularla"*

ilişkilendirilmeli. Ayrıca sınıf düzeylerine uygun olarak derlenip toparlanmalı ve derslerde nasıl kullanılacağına ilişkin etkinliklerin olduğu bir ek kaynak olarak hazırlanmalı. Bu ayrı bir kitap halinde de olabilir veya EBA'da da yayımlanabilir. Okullara veya öğretmenlere bunlar gönderilmeli, her sınıfta bir tane bu kitaptan bulundurulmalıdır.” diyerek görüşünü açıklamıştır.

Katılımcılar (%15) sosyal bilgiler dersinde menkıbelerin sık kullanılmasının öğrencilerde beklenen etkiyi göstermeyebileceğini iddia etmişlerdir. Buna göre sürekli menkıbelerin kullanımı öğrencilerin menkıbelere olan ilgisini ve konuya ilişkin merakını olumsuz yönde etkileyebilir. K-2'ye göre *“Menkıbelerin kullanımında aşırıya kaçılmamalıdır. Her konuda menkıbe kullanmak beklenen etkiyi göstermeyebilir. Bu nedenle özellikle tarih, kültür ve değerlerle ilgili konularla menkıbeler kullanılmalıdır.”*

Katılımcılar (%10) sosyal bilgiler dersinde öğrencilere ödev vermenin menkıbelerin kullanımını olumlu yönde etkileyebileceğini ileri sürmüşlerdir. Katılımcılar özellikle biyografi içerikli konularda menkıbelerin ödev olarak verilebileceğini ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin K-15'in görüşü şöyledir: *“Öğrencilere konuda ismi geçen şahsiyetlerle ilgili menkıbe bulmaları ve bunu sınıfta arkadaşlarıyla paylaşmaları istenebilir. Böylelikle öğrencilerin araştırma becerileri de gelişebilir.”*

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Geçmişte yaşamış din büyüklerinin ve tarihte önemli işler başarmış kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarını konu edinen menkıbeler, eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılacak edebi ürünlerden biridir. Bireylerin fiziksel ve sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini insan karakterini de dikkate alarak inceleyen, sosyal ve beşeri bilimlerin yanı sıra edebiyat, felsefe ve din bilgisi gibi alanların bütünleştirilmesiyle oluşan bir ders olan sosyal bilgiler (Barth ve Demirtaş, 1997) doğası gereği edebi ürünleri ve bu kapsamda ele alınan menkıbeleri önemsemektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, derslerinde menkıbelerden yararlanma durumunu belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Bulgulardan katılımcıların bir edebi ürün türü olarak menkıbeye ilişkin birtakım kuramsal bilgilere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu menkıbeyi din büyükleri ve tarihi şahsiyetlerin hayat hikâyesi olarak tanımlamışlardır. İlgili literatürde (Güneş, 2011; Ocak, 2010; Şahin, 2004) menkıbeler tanımlanırken de din büyükleri ve tarihi şahsiyetlerin hayat hikâyelerine ve olağanüstü hallerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca menkıbelerin eğitimsel yararına ilişkin olarak katılımcıların çoğunluğunun olumlu yönde görüş bildirdiği anlaşılmaktadır. Katılımcılar özellikle menkıbelerin öğreticiliği, dikkat çekiciliği ve derse karşı ilgiyi artırıcı olma gibi niteliklerine vurgu yapmışlardır. Edebi ürünler ve bu bağlamda ele alınan menkıbelerin eğitimsel amaçlarına ilişkin yapılan araştırmalarda da (Güzel, 2006; Karabela, 2014; Karatay, 2011) benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Buradan hareketle katılımcıların, menkıbelerin ne olduğuna ve eğitim-öğretim faaliyetlerinde niçin kullanılması gerektiğine ilişkin temel düzeyde farkındalık sahibi oldukları ifade edilebilir.

Katılımcıların tamamının sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelere yeterince yer verilmediği görüşünde birleştikleri bulgulardan anlaşılmaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programlarında edebi metinlerin kullanılması tavsiye edilmiş olmasına rağmen menkıbe türüne doğrudan yer verilmemesi (MEB, 2005a; MEB, 2005b; MEB, 2018) katılımcıların öğretim programlarıyla ilgili düşüncelerini destekler niteliktedir. Öte yandan katılımcıların

sosyal bilgiler ders kitaplarında menkıbelere az yer verildiğine ilişkin görüşleri literatürde yapılan araştırmayla da (Kaymakçı, 2013) örtüşen bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Bulgulardan katılımcıların çoğunluğunun menkıbe kullanımı noktasında kendilerini yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Öte yandan katılımcıların yarıya yakınının menkıbe kullanımıyla ilgili olarak kendilerini yetersiz veya az yeterli gördükleri de dikkat çekmektedir. Bu ifadeyi, menkıbelerin eğitimsel yararına ilişkin olarak herhangi bir görüş bildirmeyen katılımcıların varlığı da doğrulamaktadır. İlgili literatürde (Beldağ ve Aktaş, 2016; Yeşilbursa ve Sabancı, 2015; Yıldırım, 2017) eğitimcilerin sosyal bilgiler derslerinde edebi ürün kullanmamalarının veya kullanılmayacağını düşüncülerinin başlıca nedenleri arasında, gerek hizmet öncesi gerekse hizmet içi eğitim alırken edebi ürünlerden nasıl yararlanılacağına tam öğrenilememesi gösterilmektedir. Benzer şekilde bu araştırmada da menkıbe kullanımı konusunda kendilerini yetersiz ve az yeterli görenler nitelikli eğitim almamış olmayı en önemli gerekçe olarak belirtmişlerdir.

Katılımcıların çoğunluğu derslerinde menkıbeleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar sosyal bilgiler dersinde menkıbeleri değer kazandırma, ders verici olma, kalıcı öğrenmeyi sağlama, ilgi ve dikkat çekme ile konuyu örneklendirme gibi özelliklerinden dolayı tercih etmektedirler. Ayrıca katılımcılara göre menkıbeler, derste kullanıldığında konuyu etkili öğretme, dersi zevkli hale getirme, milli bilinç kazandırma, manevi değerleri güçlendirme ve empati becerisini geliştirme noktasında öğretmenlere yardımcı olmaktadır. Katılımcıların sosyal bilgiler dersinde menkıbe kullanımının yararlarına ilişkin bu görüşleri konuyla ilgili literatürdeki araştırmaların (Sarıçelik, 2002) sonuçlarıyla da benzerlik göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Bulgulardan, katılımcıların menkıbeleri, daha çok tarihi ve dini şahsiyetleri anlatırken, değer içerikli konuları öğretirken, geçmişin şanlı dönemlerini öğrencilere aktarırken ve önemli tarihi olayları açıklarken kullandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcılar dersin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine ilaveten ödev vermek suretiyle de menkıbelerden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Buradan hareketle menkıbelerin, öğrencilere konuda geçen önemli kişilerin biyografileri öğretilirken, milli ve manevi değerler kazandırılırken sosyal bilgiler derslerinin her aşamasında rahatlıkla kullanılacak bir edebi ürün olduğu ileri sürülebilir.

Katılımcılar derslerinde kullandıkları menkıbeleri seçerken birtakım hususlara dikkat ettiklerini beyan etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların çoğunluğu menkıbeleri seçerken konu, kazanım ve öğrenci seviyesine uygunluğu ön plana aldıklarını ifade etmişlerdir. Sarıköse'nin de (2011) belirttiği gibi derste kullanılacak menkıbelerin seçiminde önemli ve öncelikli olan öğretim programının kazanımlarına uygunluk, daha sonra menkıbeye muhatap olacak olan öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçlarıdır. Bunlar dikkate alınmadan seçilecek olan menkıbelerin derste kullanılmasının derse çok katkıda bulunamayacağı olasılık dâhilindedir.

Derslerinde menkıbeleri kullanmadıklarını ifade eden katılımcıların görüşleri eğitim eksikliği, konuyla ilgili menkıbe bilmeme, konuya uygun menkıbe bulamama ile öğretim programı ve ders kitaplarında menkıbelere yer verilmeme noktasında birleşmektedir. Ayrıca derslerinde menkıbe kullandıklarını belirten ancak uygulamada birtakım zorluklarla karşılaştıklarını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların çoğunluğunun üzerinde durduğu husus nicelik ve nitelik sorunudur. Her iki durum (menkıbe kullanmayan ve kullanırken zorluk yaşayanlar) birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların menkıbelere ilişkin yayın sayısı ile mevcut yayınların öğretim programında yer alan kazanımlarla örtüşmesi ve öğrencilerin

seviyelerine uygunluğu gibi hususlardan şikâyetçi oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu sorunların temel nedenlerinin öğretim programındaki kazanımlara uygun menkıbeleri içeren çocuk edebiyatı ürünlerinin yayın sayı ve çeşitliliğinin (Şimşek, 2006) yanısıra sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak menkıbelere ilişkin araştırmalardaki sınırlılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bulgulardan katılımcıların sosyal bilgiler derslerinde menkıbelerin daha etkili kullanımına ilişkin birtakım tavsiyelerde buldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğuna göre ders kitaplarında menkıbelerin sayıca artırılması öğretmenlerin kullanımını da olumlu yönde etkileyecektir. Türk Eğitim Sistemi içerisinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin vazgeçemedikleri materyallerin başında gelen ders kitaplarının üstlendiği rol dikkate alındığında katılımcıların isteğinin önemi ve yerindeliği ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- *Sosyal bilgiler öğretiminde menkıbeleri konu edinen araştırmaların sayısı nicelik ve nitelik açısından artırılmalıdır. Özellikle menkıbelerin öğretim programı, ders kitapları ve yardımcı kitaplardaki yeri ile öğretmenlerin kullanım durumlarını ortaya koyan geniş örneklem grupları üzerinde yapılacak araştırmalar ile derste menkıbelerin kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve derse karşı tutumlarına etkisini ortaya koyan araştırmalar bundan sonraki süreç için faydalı olabilir.*
- *Menkıbelerin sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan, ders kitaplarında ise daha fazla sayıda yer alması sağlanmalıdır.*
- *Sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları doğrultusunda kullanılacak olan menkıbeleri konu edinen yayınların sayısı artırılmalıdır. Yayınların içeriğinin bol örnekli olmasına ve menkıbelerin kazanım doğrultusunda nasıl kullanılacağını göstermesine dikkat edilmelidir.*
- *Lisans eğitimi sürecinde ve göreve başladıktan sonra menkıbelerin sosyal bilgiler öğretiminde nasıl uygulanması gerektiğiyle ilgili olarak öğretmenlere kuramsal ve uygulamalı eğitim verilmelidir.*

Kaynaklar

- Akyol, Y. (2011). *İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde Türk tarihinde yolculuk ünitesinin çocuk edebiyatı ile ilişkilendirilmesinin öğrencilerin empati becerilerine (eğilimlerine) etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Barth, J. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi.* Ankara: YÖK/Dünya Bankası.
- Batum-Menteşe, O. (2008). Edebiyat nedir? *Littera.* (22), 49-56.
- Beldağ, A. ve Aktaş, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde edebî eser kullanımına ilişkin öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 18 (2), 953-981.
- Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk halk edebiyatı.* İstanbul: Gerçek.
- Bölücek, B. (2008). *Sosyal bilgiler öğretiminde türkülerden yararlanmanın öğrencilerin akademik başarısına etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Çencen, N. (2010). *11. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinde tarih öğretmenlerinin "edebi ürün kullanımına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çifçi, T. (2011). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihi romanların kullanımının öğrencilerin akademik başarısı üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, S. B. (2011). *Sosyal bilgiler öğretim programına göre tasarlanmış hikâyelerin etkililiği*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Elçin, Ş. M. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Er, H. (2005). *Sosyal bilgiler dersinde biyografi öğretimi: "Atatürk'ün hayatı" metninin analizi ve yeni bir tasarım*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, N. (2007). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde resimlendirilmiş öykülerin tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Er, H. ve Kaymakçı, S. (2016, Mayıs). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde edebi ürün kullanma durumlarının değerlendirilmesi: Bartın örneği*. 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Muğla.
- Erdem, R. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde biyografi kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Gülerer, S. (2013). Türk kültüründe menâkıbnâmeler ve menâkıbnâme yazıcılığı. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*. Sayı XVI, ss. 233-262. DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh383>.
- Güneş, M. (2011). Klasik Türk edebiyatında menâkıbnâmeler ve menâkıb-ı Akşemseddin. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (4), 16, 165-171.
- Güzel, A. (2006). Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem, teknik ve örnek uygulamalar. *Milli Eğitim*, 169, 85-106.
- Güzel, A., Torun, A. (2015) *Türk halk edebiyatı el kitabı* (9. baskı). Ankara: Akçağ.
- İbret, B.Ü., Karasu-Avcı, E., Karabıyık, Ş., Güleş, M.& Demirci, M. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlerin öğretiminde edebi ürünlerin kullanımı. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. (5), 9, 104-124.
- Karabela, D. (2014). *Dini hikâye ve menkıbelerin ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Karaman, G. (2012). Mevlana'nın menkıbeleri üzerine folklorik bir inceleme. *Turkish Studies* (7), 3, 1675-1693.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies*. 6 (1), 1439-1454.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yay.
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî türlerin kullanım durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 230-255.
- Kaymakçı, S., Er, H. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında biyografinin kullanımı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 25, 198-224.

- Keskin, S. (2008). *Romanlarla tarih eğitimi ve öğretimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Köksal, H. (2010). Tarih öğretiminde epik şiirlerin kullanılması. M. Safran (Ed.), *Tarih nasıl öğretilir?* (s. 252-258) içinde. İstanbul: Yeni İnsan.
- Levend, A. S. (2008). *Türk edebiyatı tarihi*, Ankara: TTK.
- Luthi, M. (1979). *Masalın efsane, menkabe, mit, fabl ve fıkra gibi türlerden farkı*. Sevgül Sönmez (Çev.) s. 314- 319. Ankara: Millî Folklor.
- Maxim, G. W. (1999). *Social studies and the elementary school child*. New Jersey: Prentice Hall
- McGowan, T. ve Guzzetti, B. (1991). *Edebiyat temelli sosyal bilgiler öğretimi* (Ahmet Doğanay, Çev.). http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/doganay_01.pdf, adresinden 13 Şubat 2018 tarihinde indirilmiştir.
- MEB. (2005a). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5. sınıflar öğretim programı (taslak basım)*. Ankara: MEB.
- MEB. (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu (taslak basım)*. Ankara: MEB.
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: MEB.
- Miles, B.M., Huberman, A.M. (2015). *Nitel veri analizi*. S. Akbaba-Altun, A. Ersoy (Çev. Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Ocak, A. Y. (2010). *Kültür tarihi kaynağı olarak menkıbeler (Metodolojik bir yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu efsaneler ve gerçekler tartışma/panel bildirileri*. (1. Baskı), İstanbul: İmge.
- Otluoğlu, R. (2001). *İlköğretim okulu 5. sınıf sosyal bilgiler öğretiminde yazılı edebiyat ürünlerini ders aracı olarak kullanmanın duyuşsal davranış özelliklerini kazanmaya etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Özen, Y., Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *KKEFD*. (15), 394-422.
- Öztaş, S. (2002). Tarih Eğitiminde menkıbelerin yeri ve önemi. *Türkyurdu*, (22), 175. 68-72.
- Öztürk, C., Otluoğlu, R. (2003). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. (2. Baskı). Ankara: PegemA.
- Patton. M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün, S. Beşir Demir (Çev. Ed.). (3. Baskı). Ankara: PegemA.
- Punch, K. F. (2009). *Introduction to research methods in education*. London: Sage.
- Sarıçelik, K. (2002). *Tarih öğretiminde menkıbe ve olağanüstü olayların yeri ve kullanımı (1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sarıköse, B. (2002). *Tarih öğretiminde menkıbe ve olağanüstü olayların yeri ve kullanımı (Selçuklu ve Osmanlı tarihinden örnekler çerçevesinde)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sarıköse, B. (2011). Tarih öğretiminde menkıbelerin kullanılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 311-321.
- Silverman, D. (2000). *Doing qualitative research: A practical handbook*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 7(17).
- Şahin, H. (2004). Menakıbname. *Türkiye Diyanet İslam ansiklopedisi* (s.112-114) içinde. c.29. Ankara.
- Şahin, H. İ. (2013). Ziya Gökalp'in "halk" ve "halkbilimi" terimlerine bakış açısında geleneğin yeri. *Millî Folklor*, (25), 99, 91-100
- Şimşek, A. (2006). Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretimi alanı çocuk edebiyatı ürünlerinden yararlanma bağlamında çağdaş dünyanın neresindedir? *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (s. 131-144) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tangülü, Z. (2016). Efsaneler ile sosyal bilgiler öğretimi. Halil Tokcan (Ed.) *Sosyal bilgilerde sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri* (s.59-81) içinde. Ankara: PegemA.
- TDK (2017). *Menkıbe*. URL: <https://goo.gl/v6684q> (27 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir)
- Tekgöz, (2005). *İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde edebiyat temelli öğretimin öğrenci başarısına etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tokcan, H. (2016). Sosyal bilgiler ve edebiyat. Halil Tokcan (Ed.) *Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat incelemeleri* (s.1-24) içinde. Ankara: PegemA.
- Top, M. (2009). *İlköğretim 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretiminde edebî ürünlerin kullanımının öğrenci başarısı ve tutumuna etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Yalçın, A., Aytas, G. (2012). *Çocuk edebiyatı*. (6. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Yeşilbursa, C. C., Sabancı, O. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde edebî ürünlerin kullanımına yönelik görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 19-33.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, M. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde edebî ürün kullanma durumları (Erzurum örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Zarnowski, M. (2003). *History makers: A questioning approach to reading & writing biographies*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Extended Summary

1. Introduction

Literature which can be defined as good and effective use of language is divided into many types on the basis of poetry and prose. "Legends" which are defined as "a story of the lives and extraordinary behaviors of religious elders or famous and historical people " are quite rich treasures that can be used in education because of their contexts. It is very important to use legends in the social studies to shed light on historic periods that are not very well known, which legends may have many human characters effective for providing students with global/national ethical values and behaviors that are needed by humanity at the present time. In this study which is done with this thought, the object is to reveal for the social studies teachers the way of benefitting from the legends.

2. Method

In the study that was carried out in a qualitative research model which was suitably chosen in accordance with the object, a phenomenology pattern based on the interpretation of a certain phenomenon or case by means of individual perceptions and perspectives was preferred. Participants of the study constituted 20 social studies teachers working in 9 secondary schools in Kastamonu, Istanbul and Manisa provinces in the academic year of 2017-2018. The number of participants has been determined to be appropriate for the purpose of in-depth analysis of the subject matter in phenomenological studies. Research data were collected using standardized open-ended interview form developed in accordance with the qualitative research techniques, the validity and reliability of which was enabled. The obtained data were analyzed using a content analysis.

3. Findings, Discussion and Results

From the findings, it has been understood that the participants have some theoretical knowledge about legend, a type of literary text. In addition, the majority of participants presented positive opinions on the educational benefit of the legends. Participants especially emphasized the didactic quality, noticeability and attention-increasing character to the lesson, of the legends. Thus, it can be stated that the participants have a basic level about what the legends are and why they should be used in education-training activities

It is understood from the findings that the participants agree that legends do not adequately take part in social studies curricula and textbooks. Although the use of literary texts in social studies curricula has been proposed, the lack of direct involvement of the legends in the curricula supports the participants' opinion about the curricula. On the other hand, the opinions of the participants about little involvement of the legends in the textbooks emerge as a result overlapping with the research done in the literature.

It is understood that the majority of participants see themselves competent at the point of using legend. In the related literature, among the main reasons for educators not using literary texts is that they could not clearly learn how to use literary texts either during pre-service or in-service training. Likewise, in this study, those who see themselves incompetent and somewhat competent for use of legends have stated the lack of qualified education as the most important reason.

Participants stated that they used legends in their lessons because of their characteristics such as adding value, being didactical, ensuring permanent learning, attracting attention, exemplifying the subject matter. It is important that the participants' opinions on the benefits of using legends in the social studies are similar to the results of the related literature.

It is understood from the findings that the participants use legends mostly while they are telling about historical and religious characters, are narrating the glorious periods of the history and describing important historical events. Thus, it can be argued that the legends are one of the

literary texts that can be easily used at every stage of the social studies while both the biographies of the important characters in the related subject matter are taught to the students and the national and sentimental values are provided for them.

he opinions of participants who say they do not use the legends in their lessons are combined for the lack of training, not knowing any legend related to the subject matter, not finding the proper legend related to the subject matter, and the absence of legends in the curriculum and textbooks. There are also participants who indicate that they use legends in their lessons but that they encounter some difficulties in practice. When both situations (those who do not use legend and have difficulty while using it) are evaluated together, it turns out that the participants complain about the number of publications related to the legends, overlapping of the current publications with the achievements in the curriculum and their compliance with the students' levels. It is believed that the main causes of these problems are caused by the inadequate number and variety of publications of children's literature works that contain legends in accordance with the achievements in the curriculum.

Finally, it is seen that the participants have stated that increasing the number of legends in the textbooks will have a positive effect on the use of teachers with regard to the more effective use of legends in the social studies. Considering the role of textbooks, the principal material that the social studies teachers cannot give up, in the Turkish Education System, the importance and suitability of the participants' desires are seen.

Araştırma makalesi: Topçu, E. ve Kaymakçı, S. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde menkıbelerin kullanılma durumuna ilişkin öğretmen görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20(1), 281-305.